

De Liberale og Arbejderne.

Heinrich v. Treitschke: Noch ein Wort zur Arbeiterfrage. (Pr. Jahrb. 39. Bd. 1877).

Lujo Brentano: Die liberale Partei und die Arbeiter. (Smst. 40. Bd).

Professor Brentanos Bog «Das Arbeitsverhältniss», som har været Gjenstand for et Par Artikler i nærværende Tidsskrifts to foregaaende Bind, har givet H. v. Treitschke Anledning til at udtale endnu et Ord om Arbejderspørgsmaalet. Fra et Referat, vi i sin Tid (Nationaløk. Tidsskr. 6te og 7de Bd.) leverede af den Treitschke-Schmoller'ske Strid, kjende vore Læsere H. v. Treitschke som en glimrende men uforsonlig Modstander af den Opfattelse af Arbejderbevægelsens Maal, som Brentano har gjort gjældende, — den nemlig, at det gjælder om, efterhaanden som Kulturen skrider frem, at skaffe Arbejderne Del i Civilisationens Goder efter en større Maalestok end hidtil. Treitschke fastholder sin Modstand mod denne Opfattelse, — henviser dem, der hylde den, specielt Brentano, til at opgive «Halvhederne» og heller rent ud at slutte sig til Socialisterne, — og gjentager sin Yndlingssætning om, at «Millionerne maa pløje, smede og høvle, for at nogle Tusinde kunne studere, male og regere». Han vender sig derefter mod den af Br. anbefalede «almindelige, lige

De Liberale og Arbejderne.

Heinrich v. Treitschke: Noch ein Wort zur Arbeiterfrage. (Pr. Jahrb. 39. Bd. 1877).

Lujo Brentano: Die liberale Partei und die Arbeiter. (Smst. 40. Bd).

Professor Brentanos Bog «Das Arbeitsverhältniss», som har været Gjenstand for et Par Artikler i nærværende Tidsskrifts to foregaaende Bind, har givet H. v. Treitschke Anledning til at udtale endnu et Ord om Arbejderspørgsmaalet. Fra et Referat, vi i sin Tid (Nationaløk. Tidsskr. 6te og 7de Bd.) leverede af den Treitschke-Schmoller'ske Strid, kjende vore Læsere H. v. Treitschke som en glimrende men uforsonlig Modstander af den Opfattelse af Arbejderbevægelsens Maal, som Brentano har gjort gjældende, — den nemlig, at det gjælder om, efterhaanden som Kulturen skrider frem, at skaffe Arbejderne Del i Civilisationens Goder efter en større Maalestok end hidtil. Treitschke fastholder sin Modstand mod denne Opfattelse, — henviser dem, der hylde den, specielt Brentano, til at opgive «Halvhederne» og heller rent ud at slutte sig til Socialisterne, — og gjentager sin Yndlingssætning om, at «Millionerne maa pløje, smede og høvle, for at nogle Tusinde kunne studere, male og regere». Han vender sig derefter mod den af Br. anbefalede «almindelige, lige

Valgret» og betegner den som «en falsk, en kulturfjendtlig Tanke»: «det skønne Navn «Lighed» er ved den almindelige Valgret kun en Frase»; thi «hvor alene Tallet paa Hoveder giver Udslaget, dér betyder den almindelige Valgret: Ulighed til Skade for de Dannede, de højere Stænders Underkastelse under Massernes Vilje». Brentano forlanger nu almindelig Valgret og almindelig Værnepligt, og dermed ere hans politiske Ønsker tilfredsstillede. Disse Ønsker have jo, fremhæver Tr., været opfyldte i ti Aar; alligevel bestaar der fremdeles et rigsfjendtligt Arbejderparti. Hvad er Grunden hertil? Grunden ligger, svarer Brentano*), hos de øvrige Partier, i deres Lige-gyldighed for Arbejderne, i deres Mangel paa Medfølelse med Arbejderne; men «aldrig var der noget andet Middel til at vække Sympathi end selv at vise Sympathi». Denne Bebrejdelse finder Tr. uretfærdig: netop det liberale Parti har gjort overordenligt meget for Arbejderne ved at indrømme dem Næringsfrihed og Foreningsfrihed o. m. m. Ved blot at smigre Masserne udretter man intet Godt. Det bedste Middel til at vække Sympathi, er at sige Vennen Sandheden og vække hans Samvittighed. De socialdemokratiske Massers Samvittighed er ikke, som Br. mener, bleven vakt; kun en lav Begjærlighed rører sig i dem. I den Tid, da de arbejdende Klassers Kaar forbedredes, undlod man at hæve deres moralske Styrke, at vække deres Patriotisme o. s. v. Men det er ikke det liberale Parti, der bærer Skylden herfor; det er Socialdemokraterne og deres Velyndere, og det er ikke rigtigt, at fremstille de Hovedskyldige som skyldfri. «Brentanos

*) Jfr. her og paa fl. St. «Brentano om Arbejderspørgsmaalets Løsning», Nationaløk. Tidsskr., VIII, S. 444 fgg.

Bebrejdelser imod alle os, der aabent have sagt Arbejderne Sandheden, indeholde i Virkeligheden et Forlangende om, at vi skulle erklære sort for hvidt». Brentano henviser til de Ultramontanes Indflydelse over Arbejderne; men denne «beror ikke, som Br. mener, paa de Ultramontanes Sympathi-Erklæringer (— de faktiske Velgjerninger, der i de sidste Tiaar ere tilfaldne Arbejderne, udgik fra de Liberale, ikke fra de Klerikale —); men den beror paa Massernes dybe Avtoritetstrang, som Liberalismen slet ikke forstaar at tilfredsstille, hvorimod Klerus forstaar sig godt herpaa».

Vil nu Brentano erkjende, at han, som Treitschke mener, har været uretfærdig mod det liberale Parti, naar han har anført dets Ligegyldighed for Arbejderne som Grunden til, at der i Tyskland endnu bestaar et mægtigt, et stedse mægtigere rigsfjendtligt Arbejderparti?

Brentano kan ganske vist ikke benægte, og han har heller aldrig benægtet det, at Liberalismen har gjort sig fortjent af Arbejderne ved at tilkæmpe dem Forenings- og Forsamlingsret, Næringsfrihed m. m., selv om Arbejdsgivernes berettigede Interesser lige saa meget som Arbejdernes befordredes herved. Ganske specielt have Arbejderne, takket være Liberalismen, opnaaet et Gode i Koalitionsretten. Ja, Brentanos ovennævnte Bog hviler endog, siger han, paa den Tanke, at kun paa Basis af det liberale Partis Principer kan der tænkes paa en Løsning af Arbejderspørgsmaalet, og hans Bog har, paastaar han, intet andet praktisk Maal end Arbejdernes Forsoning med det liberale Parti paa Grundlag af de liberale Principer; — thi det liberale Parti har Krav paa, at Arbejderne komme til at tilhøre det. Ganske vist er Brentano opdraget som Katholik; han er ikke Liberal fra Hjemmet

af, men har selvstændigt maattet tilkæmpe sig sin liberale Overbevisning, og netop derfor er den stærk hos ham. Netop ved den Deltagelse for de lavere Klassers Kaar, som den katholske Kirke saa godt forstaar at vække, er Brentano bleven ført til Liberalismen; thi i Nutiden har ikke Kirken men Liberalismen Hovedfortjenesten af at have hævet de lavere Klasser: først ved Liberalismen er hele Arbejderbevægelsen bleven fremkaldt. I Bogen: «Das Arbeitsverhältniss» er det blevet vist, at Arbejderspørgsmaalet ikke bestaar i Andet end i Arbejdernes Fremtrængen til en større Deltagelse i Kulturen. Og netop herfor have de Liberale, baade Økonomer og Politikere, virket.

Treitschke hævder nu, at det, der rører sig i de socialdemokratiske Masser, ikke er Følelsen af en højere Bestemmelse men lav Begjærlighed. Brentano tror, at der paa dette Punkt ikke er nogen bestemt Uforenelighed mellem hans og Treitschkes Opfattelser: thi medens hin taler om Arbejderne og Arbejderbevægelsen, taler denne «kun» om de socialdemokratiske Masser og den socialdemokratiske Bevægelse. Til en klarere Forstaaelse af dette «kun» vilde en Oplysning om, hvor stor en Del af de tyske Arbejdere der ikke høre ind under «de socialdemokratiske Masser», have bidraget; — men denne Oplysning undlader Brentano at give os. Derimod føjer han til Treitschkes Bemærkning om de socialdemokratiske Massers lave Begjærlighed følgende formentlige Korrektiv: «Rigtignok har jeg blandt Socialdemokraterne og endog blandt deres ledende Mænd lært nogle at kjende, hvem en ædel Tænkemaade i Følge med Tænkefejl og mangelfuld Dannelselse har kastet i Armene paa Socialdemokratiet; men ogsaa disse regnede en Appel til Begjærligheden

med blandt de tilladte Agitationsmidler. Og ogsaa efter min Mening er Flertallet af de ledende Socialdemokrater langt fra en ædel Tænkemaade. Men den socialdemokratiske Bevægelse er kun en Forvildelse af Arbejderbevægelsen, en Karikatur af den, men en Karikatur, som vi ogsaa have set optræde og forsvinde i andre Lande, saaledes i England, og for hvilken vi vanskelig vilde være blevne forskaaede, selv uden Tidens Begrebsforvirringer og Omvæltninger Men Hovedskylden for, at Arbejderne ikke i højere Grad have modstaaet de socialdemokratiske Agitatorers samvittighedsløse Wühlerei, hviler paa den Del af det liberale Parti, hvem det nærmest tilkommer at virke paa Arbejderne.»

Treitschke skriver, saa vi ovenfor, at det bedste Middel til at fremkalde Sympathi er at sige vor Ven Sandheden og vække hans Samvittighed. «Jeg anerkjender», svarer Brentano, «med Glæde denne Bemærkning som rigtig, naar den faar en Tilføjelse. Ogsaa Fjenden siger os Sandheden; ogsaa han beraaber sig paa vor Samvittighed. Deri skjælnes vi imidlertid Vennen fra Fjenden, at vi hos hin ved Siden af den fortjente Dadel ogsaa finde Anerkjendelse, hvor vi have Ret, og Forsvar imod uretfærdige Anklager, medens Fjenden kun har ubehagelige Sandheder i den bitreste Form tilovers for os. Men den Interesse, som mange af det liberale Partis Organer bevidne Arbejderne, er hyppigt af en saadan Natur, at den for dem snarere tager sig ud som en Fjendes end som en Vens. — Lad os for Exempel betragte de fleste liberale Blades Holdning lige overfor Arbejdernes Forsøg paa ved Koalition at forbedre deres Kaar. Koalitionsfriheden er, som anført, et af det liberale Partis gamle Krav og blev, for at bruge Treitschkes Ud-

tryk, af det liberale Parti kastet Arbejderne i Skjødet uden disses Medvirken. Den er, som paavist i «Das Arbeitsverhältniss», en nødvendig Supplering af den liberale Nationaløkonomi; thi først ved Koalitionen skabes de Forudsætninger, hvorfra den nationaløkonomiske Theori gaar ud; først ved Koalitionen bliver Arbejderen til en Varesælger som andre Varesælgere, og Arbejdet til en Vare som andre Varer. Først ved den muliggjøres den Formindskelse af Udbuddet, hvortil Nationaløkonomien henviser den Varesælger, der vil holde Prisen paa sin Vare opret eller bringe den yderligere i Vejret. Ved den alene faa Arbejderne Indflydelse paa Højden af deres Indkomst, og Læren om «den jærnhaarde Lønningslov» taber sin Betydning. Man skulde tro, at Henvisningen til Koalitionsfriheden var det virksomste Middel mod alle socialdemokratiske Deklamationer om Umuligheden af at forbedre Arbejdernes Stilling under den nuværende politiske og sociale Ordning, og trods al energisk Dadel af alle Udskejelser i Brugen af Koalitionsretten burde de liberale Blade altid slutte sig til Arbejderne, hvor disse under passende økonomiske Forhold forsøgte at forbedre deres Kaar ved Koalitioner. Men i de fleste af de af de dannede Klasser læste liberale Blade behandles det som et utilladeligt Oprør imod al moralsk og fornuftig Ordning, saa ofte Arbejderne gjøre Brug af Koalitionsretten. Og det nytter ikke, at man søger at flygte bag de Tilfælde, hvor Øjeblikkets økonomiske Forhold stemple en Koalition som en Taabelighed, og hvor kun Overmod og Ufornuft kunne foranledige et Forlangende om bedre Arbejdsbetingelser! Under den saakaldte Gründerepoke, da Efterspørgslen efter Arbejde steg, da Priserne paa Levnetsmidler og Huslejen gik i Vejret i en uhørt Grad,

var et Forlangende om højere Løn fra Arbejdernes Side fuldstændigt berettiget, og, hvor dette afsloges, var en Arbejdsstandsning, for at tvinge Forlangendet igjennem, ogsaa berettiget. Ganske vist fandt der ogsaa dengang taabelige Arbejdsnedlæggelser Sted. Men den Enquête, som den tyske Handelsdag 1873 fremkaldte over de i de umiddelbart foregaaende Aar stedfundne Striker, viste, at i 48 Tilfælde blev de af Arbejderne stillede Fordringer opfyldte i deres fulde Omfang eller efter deres væsentlige Indhold, at en delvis Opfyldelse fandt Sted i 52 Tilfælde, og at Fordringen ganske tilbagevistes i 83 Tilfælde. Og Handelsdagens Beretning føjer hertil: «Paa ikke faa af Strikerne af sidste Kategori fulgte der dog, efter at Arbejderne først, uden at have opnaaet Indrømmelser fra Arbejdsgiverne, betingelsesløst havde gjenoptaget Arbejdet, en fuldstændig eller partiel Opfyldelse af de ytrede Ønsker». Men netop ved Bestræbelser for at forhøje Prisen afgjør Udfaldet Bestræbelsernes økonomiske Berettigelse for den Tid, Konjunktoren varer; og maaler man med denne Maalestok, maa man indrømme, at Handelsdagens Enquête udviser, at Flertallet af de Striker, der vakte saa stærkt Røre, var berettiget. Alligevel kjender jeg ikke en eneste Arbejdsnedlæggelse fra hin Tid, hvor en betydelig liberal Avis blot anerkjendte Arbejdernes Ret. Derimod erindrer jeg en Mængde Avisartikler, der fremstillede Arbejdsnedlæggelser — den konsekvente Anvendelse paa Varen Arbejde af de nationaløkonomiske Theorier — som en socialistisk Opfindelse. Og medens Socialdemokraterne tidligere fremstillede Arbejdsstandsninger som et forgjæves Forsøg paa at forbedre Arbejdernes Stilling, og medens mange af deres Theoretikere fremdeles trække foragteligt paa Skuldrene ad dem, — er det kommet dertil, at det

heldige Udfald af hine Striker have fristet flere socialdemokratiske Agitatorer til at tilrane sig Fortjenesten af at have udvirket Koalitionsfriheden. Saaledes blev det liberale Parti ofte paa Grund af sine egne Fejl bedraget for en af sine største Fortjenester af Arbejderklassen . . . Og ligesaa fuldt som det liberale Parti har syndet ved at undlade at udtale Anerkjendelse, hvor saadan fortjentes, har det syndet ved at fremsætte Beskyldninger, der ikke kunde retfærdiggjøres. Jeg minder om de overdrevne Anklager mod Arbejderne, at deres Arbejdsydelser ere gaaede tilbage, efterhaanden som de fik højere Løn; om den Beskyldning, man ifjor saa ofte læste, at de tyske Arbejdere var Skyld i den Smagløshed, Reuleaux har bebrejdet den tyske Industri; om denne Brutalitetsstatistik i mange Blade, hvorefter hele Arbejderklassen gjøres ansvarlig for alle de forskellige Forbrydelser, der begaaes af Medlemmer af de lavere Klasser, og som nødvendigvis som Modstykke maatte fremkalde i de socialdemokratiske Blade en de højere Klasser omfattende Brutalitetsstatistik. Ved paa denne Maade at skjære alle Medlemmer af de lavere Klasser over én Kam, ved saadanne uretfærdige Beskyldninger ere netop de hæderligste og dygtigste Arbejdere blevne gjorte fremmede for de højere Klasser. Dertil minder den Tone, i hvilken mange Blade tale om de Egenskaber, Arbejderne paa Grund af deres mangelfulde Dannelse og Beskæftigelse have, kun altfor ofte om den Raahed, med hvilken den Udannede spotter over den Ulykkelige, der har en eller anden Legemsfejl. Som naar et meget læst Blad skriver, at man i Valgløkalerne kunde lugte, at «Folket var kommet til Valg fra Arbejde»! Ved saadanne usømmelige Udfald arbejder man de socialdemokratiske Blade i Hænderne, der visselig

rigelig benytte Lejligheden til at stille de Liberale i deres «sande» Lys. Den Tone, i hvilken man taler, er netop lige overfor Arbejderne af endnu højere Betydning end lige overfor Medlemmerne af de andre Samfundsklasser. Jeg har, saa ofte jeg er kommen i Berøring med Arbejderne, gjort den Erfaring, at man omtrent kan sige dem Alt, naar de blot kunne mærke, at man mener dem det godt, og jeg har da fundet dem modtagelige selv for de drøjest Sandheder. — De Liberales Hovedfejl er det imidlertid, at de, i Stedet for at søge at komme i Berøring med Arbejderne, tvært imod undgaa dem. Til de Liberales Forsamlinger have Arbejderne ikke Adgang, og i Arbejderforsamlinger indfinde de Liberale sig ikke.»

Brentano fortæller nu som Illustration til Foranstaaende, hvorledes han er optraadt i socialdemokratiske Forsamlinger og dér Punkt for Punkt har gjendrevet Agitatorerne. I Begyndelsen har han vel haft at kæmpe med en Del lydelig Misfornøjelse hos Tilhørerne; men efterhaanden har hans under en hensynsfuld Form fremsatte Imødegaaelse af de socialdemokratiske Paastande vundet Opmærksomhed og til Slutning bestemt Bifald i Forsamlingen. Han har saaledes faaet Bekræftelse paa den Antagelse, at Aarsagen til Socialdemokratiets Tiltagen ikke er Arbejdernes Uimodtagelighed for fornuftig Belæring, men den Kjendsgjerning, at man for lidet opsøger Arbejderne, og at man, forsaavidt man overhovedet søger at belære dem, gør det paa en frastødende Maade. Han er saaledes bleven overbevist om, at det er muligt at vinde Arbejderne, naar man blot vilde henvende sig til dem paa en fornuftig Maade. Men tror man, at Brentanos Forsøg paa at drage Arbejderne tilbage fra Socialdemokratiet har fundet Paaskjønnelse i den liberale Presse?

Nej, Pressen har tvært imod bebrejdet ham det; den har paastaaet, at han ved at optræde i socialdemokratiske Forsamlinger paa en Maade har sluttet sig til Socialdemokraterne; den har gjort gjældende, at hvad han har sagt, er temmelig ligegyldigt, og at Hovedsagen er, at han, Professoren, har vist sig i en Arbejderforsamling; «i liberale Forsamlinger kunne de Herrer Professorer tale, men at tale til Arbejdere strider mod den akademiske Værdighed og at bekæmpe Socialdemokraterne er det Samme som at anerkjende deres Existensberettigelse!» Ja, det mest læste Breslauer-Blad har endog i denne Anledning anbefalet Avtoriteterne at holde et vaagent Øje med Professor Brentanos Lærervirksomhed; thi en Professor, der taler til Arbejderne, bør stilles under et skarpt Tilsyn! Men et saadant Sprog i et Blad, der ogsaa læses af Arbejdere, kan ikke Andet end yderligere forbitre Forholdet mellem Arbejderne og de andre Samfundsklasser.

Hertil vil nu Treitschke svare, at det er ligegyldigt, i hvad Sprog de Liberale tale om Arbejderne; thi «den menneskelige Stemme naar ikke mere over den Afgrund», der skiller de Dannede fra Socialdemokraterne. «Alle Fornuftgrunde, alle Advarsler, der udtales i Rigsdagen og i de Dannedes Tidsskrifter og Bøger, naa ikke den socialistiske Masses Øre; de forblive den ubekjendte eller overleveres den kun i Vrægebilleder gjennem de Blade, den alene læser. Ogsaa de sociale Reformforslag, der ville komme frem i Rigsdagens næste Samlinger, og de højere Stænders almennyttige Virksomhed ville ikke saa snart afvæbne Demagogregimentet men tvært imod give det Anledning til ny Ophidselser. Sunde, udviklingsdygtige politiske Tanker blive først til en Magt i Folkelivet, naar de have strøget det fantastiske Dække af sig, der plejer at

følge med ny Ideer. Den tomme, indholdsløse Ufornuft kan ikke komme til Klarhed; den maa spænde sine Fordringer højere og højere, indtil dens egne Overdrivelser endelig føre den til Undergang. Dette vil ogsaa blive Socialdemokratiets Lod. Dets Førere kunne neppe endnu yderligere spænde deres theoretiske Fordringer.» Hvad Tr. her siger om den socialdemokratiske Agitation, ville vel de Fleste billige. Den socialdemokratiske Presse synes ikke at ville gjøre det muligt for Læserne at komme til Erkjendelse af Sandheden. Den ene Side af de Spørgsmaal, den behandler, kastes der det stærkeste, det mest blændende Lys paa; den anden Side holdes saa vidt muligt i fuldstændigt Mørke. Denne Bebrejdelse rammer visselig ikke udelukkende den socialdemokratiske Presse; ogsaa ikke socialdemokratiske Blade søge, saa vidt det lader sig gjøre, at fortie, hvad der ikke stemmer med Parti-Interesserne; er Fortielse ikke mulig, benyttes ikke sjældent falske eller forvrængede Fremstillinger. Sandheden er herefter noget ganske Underordnet; Parti-Interessen er Alt. Denne Bebrejdelse rammer, som sagt, baade socialdemokratiske og ikke-socialdemokratiske Blade, men den rammer ikke i samme Grad. De Blade, der indtage et højere intellektuelt Standpunkt, staa ofte, vistnok oftest, ogsaa højere i moralsk Henseende: deres Læsere ere i Stand til at øve en vis Kritik lige overfor dem, til at kontrollere dem, og dette tvinger dem til — selv om de ikke af egen Drift ønske det — at være varsomme med Falsifikationer og til at drage Ting frem, der maaske ikke ere absolut gavnlige for Parti-Interesserne. Men de i intellektuel Henseende lavt staaende Blade kjende slet intet til Moral. De have at gjøre med en omtrent fuldstændig kritikløs Læsekreds, og denne Omstændighed udsætter dem for

Fristelser, de ikke kunne modstaa. Agitation og intet Andet drives paa alle Steder i Bladet, selv i Føljetonen, der dog af de bedre Blade betragtes som et forholdsvis neutralt Terræn; den drives under alle Former og med alle Midler. Denne Følelse, at Læserne tage Alt, hvad Bladet byder dem, for gode Varer, er det, der har demoraliseret en stor Del af den socialdemokratiske Presse i den Grad, at selv Folk, der ere rede til at erkjende det Berettigede i Socialisternes Kritik af den bestaaende Samfundsordning, maa nægte den sin Agtelse. Ogsaa Brentano, der dog af sine Fjender saa ofte hensættes mellem «Socialismens Velyndere», giver Treitschke Ret i den nys citerede Udtalelse; men Grunden til de Liberales Afmagt lige overfor Arbejderne ligger ikke saa meget deri, at «den menneskelige Stemme ikke mere naar over den Afgrund, der adskiller de lavere Klasser fra de Dannede, men deri, at de Dannede for lidet forsøge at skaffe deres Stemme hørt. Drog de sig ikke frivilligt tilbage fra deres Opgave at være Massernes Opdragere og Førere, vilde de beholde den tilbørlige Indflydelse.» Men saalænge det liberale Parti gaar saa vidt endog at proskribere dem af de Dannede, der besøger Arbejderforsamlinger, kan det ganske vist ikke vente at vinde nogen Indflydelse hos Arbejderne. Disse have kun kastet sig i Armene paa Socialdemokratiet, fordi de socialdemokratiske Agitatorer ere de eneste, der paa en forstaaelig Maade søger at vinde dem. Og Br. henviser atter til, at de Klerikale have bevist, at de kunne konkurrere med de socialdemokratiske Agitatorer. Treitschkes Modbemærkning, at de Ultramontanes Magt skyldes de lavere Massers «Avtoritetstrang», som Liberalismen slet ikke forstaar at tilfredsstille, lader han sig ikke overbevise af; thi den

Avtoritet, den katholske Gejstlighed gjør gjældende lige overfor Arbejderne, er «ingen anden end den Dannedes Avtoritet over den Udannede». Ogsaa Gejstligheden maa argumentere, hvis den vil konkurrere med Agitatorerne; og de Argumenter, der virke, ere ikke Katholicismens men de reale Forholds. «Men det, som de Ultramontane have forud for de Liberale, er, at de med en beundringsværdig Opofringsberedvillighed overhovedet bestræbe sig for at vinde ved Argumentation». Brentano henviser sluttelig til Faren for, at de socialdemokratiske Førere, netop fordi de ikke kunne spænde deres theoretiske Fordringer yderligere, ville forsøge en voldsom Kuldkastelse af det Bestaaende. En socialdemokratisk Revolution vil naturligvis ikke lykkes; men — den vil maaske blive efterfulgt af en Reaktion, i hvilken Liberalismen, der synes at hengive sig til en overmættet Selvtilfredshed og at have tabt sin tidligere Idealisme, kan lide Skibbrud. De Liberale maa i Tide forsone sig med Masserne. Det er et Livsspørgsmaal for Liberalismen.

A. P.
